

ҚАШҚАДАРЁ ВА СУРХОНДАРЁ ВИЛОЯТЛАРИ МУЗЕЙЛАРИНИНГ НУФУЗЛИ ХАЛҚАРО ТАШКИЛОТЛАР ВА ХОРИЖИЙ МАМЛАКАТЛАР БИЛАН АЛОҚАЛАРИ

Хосиятов Хуршид Отакулович

Қарши муҳандислик-иқтисодиёт институти, тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), в.б. доцент

ARTICLE INFO.

Таянч сўз ва иборалар:

Зараутсой, “Ислом маданияти”, “Фаришта аёл”, “Шарк музейи”, “Дашт и Арт”, “Халқаро марказ”, Банорас университети, “Нумизматика”, “Археологический Клондайк”, “Маданий мерос”, Луврмузейи, Тиллабулок, Арабулок.

Резюме

Мақолада Қашқадарё ва Сурхондарё вилоятларида музей ишини йўлга қўйишда халқаро нуфузли ташкилотлар ва хорижий мамлакатлар билан ҳамкорлик алоқаларининг ўрнатилиши ёритиб берилган.

<http://www.gospodarkainnowacje.pl/> © 2022 LWAB.

Ўзбекистонда музейлар ишини ривожлантиришда халқаро ташкилотлар ва хорижий давлатлар билан ҳамкорлик муҳим аҳамиятга эга. Бу борада Қашқадарё ва Сурхондарё вилоятлари музейларида қатор ишлар амалга оширилди. Жумладан, халқаро ташкилотларни музейларга жалб этиш, хорижий мутахассислар билан ҳамкорликда илмий экспедицияларда, халқаро лойиҳаларда иштирок этиш, илмий анжуманлар уюштириш ишлари, шулар жумласидандир.

Қашқадарё ва Сурхондарё вилояти музейлари илмий ходимлари доимий равишда халқаро анжуманларда иштирок этиб, ўзларининг тадқиқотлари натижаларини илмий маъруза шаклида эълон қилиб борди. Бу эса жаҳон ҳамжамиятида Ўзбекистон маданий мероси ҳақида кенг тушунча ҳосил қилишга хизмат қилди. Масалан, Сурхондарё вилоят ўлкашунослик музейи, Термиз давлат университети ва Халқаро халқ педагоглари ассосацияси ҳамкорликда 1995 йилнинг апрель ойида Зараутсойда “Жаҳон халқлари педагогикаси тараққиётида Зараутсой мактабининг аҳамияти” мавзусидаги Халқаро симпозиумни ташкил этди. Халқаро симпозиумда Сурхондарё вилоят ўлкашунослик музейи илмий ходимлари фаол иштирок этди¹. Сурхондарё вилоят ўлкашунослик музейининг археология бўлими экспонатларидан Кушон даврига оид “Фаришта аёл” номи билан машхур бўлган аёл кишининг бош қисми Зараутсой халқаро симпозиумида намоиш этилди².

Ўзбекистонда турли давлатларнинг маданият кунларини ўтказиш анъанага айланган бўлиб, бу тадбирлар доирасида ҳам музейларнинг вакиллари иштирок этиб, ноёб экспонатларни намоиш

¹ Ўз МА, М-7-фонд, 1-рўйхат, 283-иш, 21-варақ.

² Ўз МА, М-7-фонд, 1-рўйхат, 283-иш, 26-варақ.

қилди. Масалан, 1997 йил Ўзбекистонда ўтказилган Украина маданияти кунлари муносабати билан Қашқадарё вилоят ўлкани ўрганиш музейи халқ амалий санъати бўлимига украиналик меҳмонлар ташрифи давомида “Қашқадарё амалий санъати” мавзусида давра суҳбати уюштирилди³.

2000 йили Қашқадарё вилоят ўлкани ўрганиш музейида “Қарши шахрининг тарихи ва этнографияси, зардуштийлик даҳмалари” мавзусида халқаро анжуман ўтказилди. Халқаро анжуманда Исроил, Германия, Туркия, АҚШ, Франция, Афғонистон, Россия, Қозоғистон, Қирғизистон, Украина ва бошқа давлатлардан келган олимлар иштирок этди. Анжуманда Қашқадарё вилоят ўлкани ўрганиш музейи ходимлари томонидан “Қашқадарё халқ амалий санъати ва этнографияси” деб номланган кўчма кўргазма намойиш қилинди⁴. Бу тадбирлар ўз ўрнида жаҳонга ўзбек халқ амалий санъати намуналари ва урф-одатлари, расм-русумлари тарғиботида катта аҳамиятга эга бўлди.

Қашқадарё ва Сурхондарё вилоятлари музейлари Республиканинг бошқа шаҳарларида ўтказилган халқаро илмий анжуманларда ҳам фаол иштирок этди. Масалан, 2000 йил ноябрда Самарқандда “Ўзбекистон музейлари бозор иқтисодиёти шароитида” мавзусида ўтказилган халқаро семинарда Қашқадарё ва Сурхондарё ўлкашунослик музейи вакиллари иштирок этди. Бу анжуманда Буюк Британия ва Россиядан келган музейшунос мутахассислар ўз иш тажрибаси билан ўртоқлашди⁵.

Музей ишини яхшилашда хорижий давлатларнинг мутахассислари билан илмий учрашувлар ҳам муҳим роль ўйнайди. Масалан, Термиз Археология музейида 2002 йил 22 апрелда Япония археология экспедиция вакили К. Като, шу йилнинг 6 май куни россиялик археолог олим В.С.Соловьёв, Россиянинг “Шарқ музейи” катта илмий ходими археолог олим Т.Мқртчев билан илмий учрашувлар ўтказилди⁶. Хорижлик мутахассислар учрашувда музей иши бўйича муҳим маълумотларни баён қилди.

2007 йил 7-11 майда республика музейлар фаолиятини янада такомиллаштириш музей ходимларининг касбий маҳоратини ва малакасини ошириш, уларни замонавий билимлар ва янги иш шакллари билан таништириш мақсадида “Дашт и Арт” замонавий маданият марказининг “Музей экспозицияси замонавий тажриба ва имкониятлар” мавзусидаги илмий семинари Шаҳрисабз шаҳар моддий-маданият тарихи музейида ўтказилди⁷. Россиялик санъатшунос Готкина Светлана Александровна ушбу семинарда иштирок этиб, ўзининг музей иши бўйича тажрибалари билан иштирокчиларни таништирди⁸.

Қашқадарё ва Сурхондарё вилояти музейлари илмий ходимлари хорижий мамлакатларда музейшунослик бўйича ташкил этилган илмий анжуманларда ҳам ўз маърузалари билан иштирок этдилар. Термиз Археология музейи катта илмий ходими Т.Аннаев 2008 йилнинг 28 сентябридан – 10 октябригача Ҳиндистонда илмий сафарда бўлиб, Дехлидаги “Халқаро марказ” ва Банорас университетида Кушонлар археологиясига бағишланган илмий семинарда иштирок этди. Шу музейнинг “Тош даври” бўлими катта илмий ходими Ш.Б.Шайдуллаев эса 2009 йили Ашхобод шаҳрида ўтказилган Халқаро конференцияда “Дехистан на парогe раннеклассового общества” номли маърузаси билан қатнашди. Шу йилнинг 18 май – Халқаро музейлар кунида Термиз Археология музейида франциялик профессор Жерар Фуссман “Кушон давлати тарихи ҳақида янги изланишлар” мавзуида маъруза қилди. Шунингдек, франциялик профессор Ж.Фуссманнинг амалий ёрдами билан нумизматика фондида сақланаётган турли даврларга

³ Ўз МА, М-7-фонд, 1-рўйхат, 541-иш, 5-варақ.

⁴ Ўз МА, М-7-фонд, 1-рўйхат, 965-иш, 6-варақ.

⁵ Ўзбекистон музейлари // Moziydan sado, 2001. № 3 (11) Б. 8-11.

⁶ Ўз МА, М-7-фонд, 1-рўйхат, 1206-иш, 7-варақ.

⁷ Ўзбекистон Республикаси Маданият вазирлиги жорий архиви, М-38-фонд, 1-рўйхат, 718-иш, 30-31-варақлар.

⁸ Республикаси Маданият вазирлиги жорий архиви, М-38-фонд, 1-рўйхат, 718-иш, 43-варақ.

мансуб тангаларнинг қайси даврга мансублилик даражаси ва ёзувларини аниқлаштириш ишларига ёрдам берди⁹. Бу каби тадбирлар музей ишини йўлга қўйишда хорижий давлатлар билан ҳамкорлик муҳим аҳамиятга эга эканлигини кўрсатди.

2012 йил Ўзбекистон музейларининг илмий ходимлари кўплаб халқаро анжуманларда иштирок этган йил бўлди. Масалан, Термиз Археология музейи “Нумизматика” бўлимининг катта илмий ходими Ж.Мирзаев 2012 йил 1-5 октябрь кунлари Озарбайжон Республикасида бўлиб ўтган Евроосиё археологияси халқаро конференциясида “Евроосиё худудида археологик тадқиқотларнинг истиқболлари ва археотуризм” мавзусидаги, шу йилнинг 22-23 мартида Тошкент шаҳрида бўлиб ўтган Ўзбекистон ва Германия давлатларининг ўзаро келишувига мувофиқ “Таълим ва фан – Ўзбекистон ва Германия ўртасидаги кўприк” мавзусидаги халқаро илмий-амалий анжуманда иштирок этди¹⁰.

Хорижий мамлакатларнинг мутахассислари билан ҳамкорликда олиб борилган ишлар якунида тақдимотлар қилиб борилди. Жумладан, 2011 йил 8 июнда Термиз Археология музейида Эски Термиз худудида ўзбек археологлари билан биргаликда археологик қазув ишлари ўтказган Жанубий Кореялик қадимшунос олимлар томонидан шарқ мамлакатларидаги (Ҳиндистон, Афғонистон, Хитой, Ўзбекистон ва Жанубий Корея) буддавийлик маданиятига мансуб ёдгорликларнинг тақдими ўтказилди¹¹. Ушбу тақдимотга Ўзбекистон жанубидан топилган кўплаб буддавийлик маданияти намуналари киритилди.

Ўзбекистонда музейлар фаолиятини турли кўринишларда жаҳон миқёсида тарғиб этишга аҳамият қаратилди. Масалан, 2012 йилда Ўзбекистон Ҳаво йўллари авиакомпанияси йўловчилари учун нашр қилинадиган махсус журналда рус ва инглиз тилларида Термиз Археология музейи ҳақида “Археологический Клондайк” номлимақола чоп этилди. Мақолада музей залларидаги 12 та экспонатларнинг суратлари ҳам чоп этилган. Ушбу журнал 25 минг нусхада чоп этилган бўлиб, 100 дан ортиқ мамлакатларга Ўзбекистон Ҳаво йўллари авиакомпанияси рейслари орқали тарқатилди¹². Мақоланинг чоп этилиши кўплаб хорижий сайёҳларнинг воҳага жалб этилишида муҳим аҳамиятга эга бўлди.

UNESCO инсониятнинг маданий меросини асраб қолишга катта аҳамият бериб, бунда музейларнинг етакчи роль ўйнашини, давлатлараро ва маданиятлараро алоқаларнинг барқарор ривожланишини таъминлаш учун катта имкониятлари борлигига эътиборни қаратади¹³. Ўзбекистон ҳозирги замон шароитида музейлар ишини ривожлантиришда UNESCO халқаро ташкилотининг кўмагига таяниб иш тутмоқда. Бу ташкилот Қашқадарё ва Сурхондарё вилоятлари музейлари ишининг йўлга қўйилишида яқиндан ёрдам бериб келди. 1999 йил UNESCO ташкилотининг Андреано Бруно бошчилигидаги вакиллари Шаҳрисабзга ташриф буюриб, ўзбек халқининг моддий ва маънавий меросини асраб-авайлаб, келажак авлодлар учун сақлаётганлиги халқаро ҳамжамият вакилларида катта таасурот қолдирди. UNESCO вакилларида Шаҳрисабз шаҳар тарихига доир ҳужжатлар ва манбаларни Амир Темур номидаги моддий-маданият тарихи музейи ходимлари тақдим қилди¹⁴.

2000 йил декабрда Шаҳрисабз шаҳрининг UNESCO ташкилотининг “Маданий мерос” рўйхатига киритилиши, Шаҳрисабзнинг 2002 йил ноябрида 2700 йиллик юбилейини ўтказилиши музейлар

⁹ Ўзбекистон Республикаси Маданият вазирлиги жорий архиви, М-38-фонд, 1-рўйхат, 1342-иш, 6-варақ.

¹⁰ Ўзбекистон Республикаси Маданият вазирлиги жорий архиви, М-38-фонд, 1-рўйхат, 1738-иш, 4-варақ.

¹¹ Ўзбекистон Республикаси Маданият вазирлиги жорий архиви, М-38-фонд, 1-рўйхат, 1577-иш, 11-варақ.

¹² Ўзбекистон Республикаси Маданият вазирлиги жорий архиви, Термиз Археология музейининг 2018 йилдаги иш фаолияти тўғрисида ёзма ҳисоботи папкаси, 77-варақ.

¹³ Ходжаев Б. ЮНЕСКОнинг жаҳон тарихий-маданий меросини асраш соҳасида олиб бораётган фаолияти // Моддий-маънавий мерос ва умумбашарий кадрлар мавзусидаги илмий мақолалар тўплами. – Тошкент: 2013. –Б. 348-349.

¹⁴ Ўз МА, М-7-фонд, 1-рўйхат, 849-иш, 17-варақ.

фаолиятини ривожлантиришда муҳим аҳамиятга эга бўлди¹⁵. Мазкур музей ходимлари UNESCOнинг тадбирларида фаол иштирок этиб келмоқдалар¹⁶.

2018 йил 14 сентябр Термиз Археология музейида Франциянинг Эколь Нормаль Супермер университетининг Шарқ ва Ғарб археология ва филология лабораторияси археологи Сеголен де Понтбрианд ва Термиз Археология музейи илмий ходимлари билан ўзаро тажриба алмашишди. Шу йилнинг 25 сентябрида Термиз Археология музейига Париждаги Лувр музейининг “Ислом маданияти” бўлими бошлиғи Яник Линдтс, музей ходими Рокко Ранте келди. Лувр музейи ва Ўзбекистон Республикаси Маданият вазирлиги ўртасида ўзаро илмий ҳамкорлик қилиш ва халқаро кўргазмалар ташкил этиш бўйича шартнома имзоланди. Лувр музейи илмий ходимларининг Термиз Археология музейига ташрифидан асосий мақсад 2020-2021 йилларда Лувр музейида Ўзбекистон тарихи ва Ислом даври археологиясига оид халқаро кўргазма ташкил этиш режалаштирилди. Ушбу кўргазмага Ўзбекистон музейларида экспозицияга қўйилган ва захира фондларида сақланаётган экспонатларни илмий тадқиқ этган ҳолда Лувр музейида ташкил этиладиган халқаро кўргазмага экспонатларни саралаш ишлари режалаштирилди. Режага мувофиқ Лувр музейи илмий ходимлари томонидан Термиз Археология музейидаги ноёб экспонатлар илмий тадқиқ этилди¹⁷.

Германия давлатининг музей иши бўйича мутахассислари жанубий вилоятларнинг музейлари фаолиятини йўлга қўйишда яқиндан ёрдам берди. 2007 йилда Ўзбекистон-Германия археологик отряди Бандихон ёдгорликларидан кўплаб ноёб экспонатлар топиб, уларнинг барчаси, яъни 65 дона экспонат Термиз Археология музейига топширилди¹⁸. 2009 йил апрель-май ойларида Шеробод тумани Пошхурт қишлоғида Ўзбекистон-Германия кўшма экспедицияси археологик тадқиқотларни давом эттирди. Германиянинг Маннхейм шаҳрида чоп этилган каталогда Термиз Археология музейида сақланаётган Кушон шаҳзадаси ҳайкали бош нусхаси чоп этилди. Шу йилнинг баҳорги мавсумида ўзбек-герман кўшма археология экспедициясининг Шеробод тумани Тиллабулоқ ва Арабулоқ ёдгорликларида ўтказилган археологик тадқиқотларида Термиз Археология музейи катта илмий ходими Ш.Б.Шайдуллаев илмий раҳбар сифатида, А.Бобоходжаев эса илмий ходим сифатида қатнашди. Тадқиқотлар мобайнида топилган 2225 дона диагностик экспонатлар Термиз Археология музейи захира фондига топширилди¹⁹.

Ўзбекистондаги Германия элчихонасининг 1-қотиби Новак, Маннхейм шаҳри музейи ходимлари Михаил Теленбах, Никола Кроземан ва Гунвор Линдструм иштирокидаги гуруҳ аъзолари билан Термиз Археология музейи маъмурияти “Буюк Александр ва Осиё маданияти” мавзусида амалий учрашувлар ва мулоқотлар олиб борди. Учрашув чоғида музейда халқаро кўргазмага танлаб олинган 67 та экспонат 2009 йил 2 ноябрдан 2010 йил 10 февралгача Германия Федератив Республикасининг Маннхейм шаҳри Рейс-Энгельхорн музейларида “Буюк Александр ва Осиё маданияти” халқаро кўргазмасида қатнашди²⁰.

Германия музейлари ходимлари қадимий Қарши шаҳар тарихига ҳам катта қизиқиш билан қаради. 2010 йилнинг 25 мартда Қарши шаҳрига Германия Республикасидан Инге Кноп хоним ташриф буюриб, шаҳардаги кўплаб тарихий обидалар ҳамда қадимий Ерқўрғон шаҳри бўйлаб саёҳат қилди ва Қашқадарё вилоят ўлкани ўрганиш музейи билан ҳамкорлик бўйича фикр-мулоҳазаларини баён қилди²¹.

¹⁵ Ўз МА, М-7-фонд, 1-рўйхат, 1213-иш, 17-варақ.

¹⁶ Ўзбекистон Республикаси Маданият вазирлиги жорий архиви, М-7-фонд, 1-рўйхат, 1098-иш, 9-варақ.

¹⁷ Сурхондарё вилояти Термиз археология музейи жорий архиви. Музейнинг 2018 йилдаги иш фаолияти тўғрисидаги ёзма ҳисоботи папкаси, 14-варақ.

¹⁸ Ўзбекистон Республикаси Маданият вазирлиги жорий архиви, М-38-фонд, 1-рўйхат, 713-иш, 32-варақ.

¹⁹ Ўзбекистон Республикаси Маданият вазирлиги жорий архиви, М-38-фонд, 1-рўйхат, 1342-иш, 52-64-варақлар.

²⁰ Ўзбекистон Республикаси Маданият вазирлиги жорий архиви, М-38-фонд, 1-рўйхат, 1342-иш, 8-9-варақлар.

²¹ Ўзбекистон Республикаси Маданият вазирлиги жорий архиви, М-38-фонд, 1-рўйхат, 1457-иш, 2-варақ.

Хуллас, Ўзбекистон жанубий вилоятларида музей ишини йўлга қўйишда халқаро нуфузли ташкилотлар ва хорижий мамлакатлар билан ҳамкорлик алоқаларининг ўрнатилиши соҳа ривожига муҳим аҳамиятга эга бўлди. Хорижий мамлакатларнинг мутахассислари Қашқадарё ва Сурхондарё музейлари илмий ходимлари билан ноёб экспонатларни излаб топиш, экспозицияга қўйилган ва захира фондларида сақланаётган экспонатларни илмий тадқиқ этиш, консервация ва музейфикация қилиш, виртуал музей яратиш муаамолари ечимини топиш, объектга оид тарихий маълумотлар ва иншоотни техник жиҳатдан ўрганиш каби масалаларда ҳамкорлик қилди.